

3077

Տ Ա Լ Ի Ն

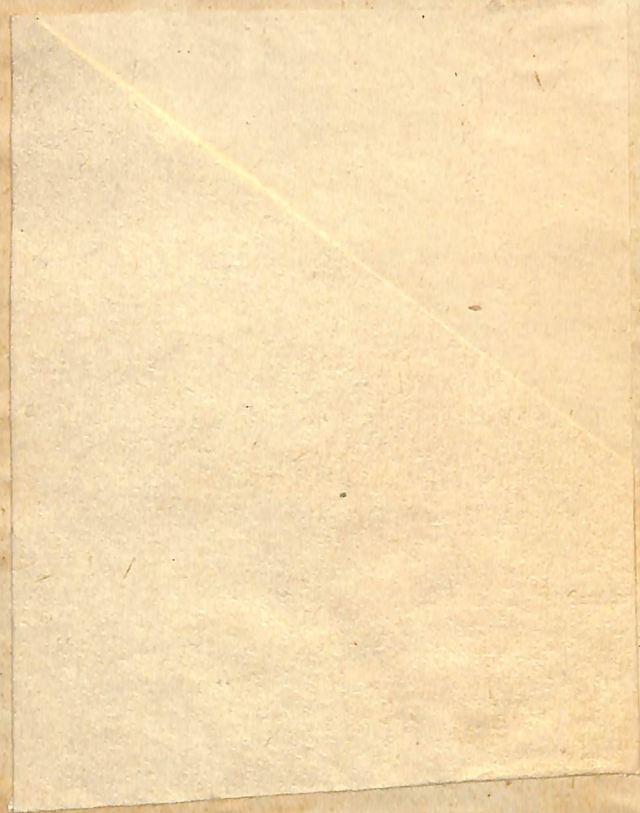
ԶՐՈՒՅՑ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԳՐՈՂ
ԵՄԻԼ ԼՈՒԴՎԻԳԻ ՆԵՏ

3K33

Զ-90

Պ Ե Տ Հ Ր Ա Տ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ ● 1938

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ՑԵՐԿՆԵՐԻ, ՄԻԱՅԵՔ

14 NOV 2000

3K33

Զ-90 պ.

Ի. ՍՏԱԼԻՆ

15 JUN 2005

ԶՐՈՒՅՑ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԳՐՈՂ
ԵՄԻԼ ԼՈՒԴՎԻԳԻ ՀԵՏ

1931 թ. դեկտեմբերի 31-ին

Պ Ե Տ Հ Ր Ա Տ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ • 1938

ԶՐՈՒՅՑ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԳՐՈՂ,

ԵՄԻԼ ԼՈՒԴՎԻԳԻ ՀԵՏ

1931 թ. դեկտեմբերի 13-ին

Լ ու դ վ ի գ: Յես անչափ շնորհապարտ եմ
Ձեզ այն բանի համար, վոր Դուք հնարավոր համա-
րեցիք ինձ ընդունել: Ավելի քան 20 տարի յե, ինչ յես
ուսումնասիրում եմ պատմական ականավոր անձնա-
վորությունների կյանքն ու գործունեությունը: Ինձ
թվում է, թե յես մարդկանց լավ եմ կարողանում
ճանաչել, բայց դրա փոխարեն յես վոչինչ չեմ հաս-
կանում սոցիալ-տնտեսական պայմաններից:

Ս տ ա լ ի ն: Դուք համեստութուն եք անում:

Լ ու դ վ ի գ: Վո՛չ, այդ իսկապես այդպես է:
Յեվ հենց այդ պատճառով յես հարցեր եմ տալու, վո-
րոնք Ձեզ գուցե տարորինակ թվան: Այստեղ, Կրեմ-
լում, այսօր յես տեսա Պետրոս Մեծի միջանի նշխար-
ները (реликвии), և առաջին հարցը, վոր յես ուզում
եմ Ձեզ տալ, հետեյալն է. արդյոք Դուք հնարավոր
եք համարում զուգահեռ Ձեր և Պետրոս Մեծի միջև:
Դուք Ձեզ արդյոք համարո՞ւմ եք Պետրոս Մեծի գործի
չարունակողը:

Ս տ ա լ ի ն: Վո՛չ մի կերպ: Պատմական զու-
գահեռները միշտ վտանգավոր են: Տվյալ զուգահեռն
անխմատ է:

Լ ու դ վ ի գ: Բայց չե՞ք վոր Պետրոս Մեծը
չառ բան արեց իր յերկրի զարգացման համար, այն

6631-50

И. СТАЛИН

БЕСЕДА С НЕМЕЦКИМ
ПИСАТЕЛЕМ ЭМИЛЕМ ЛЮДВИГОМ

Армгиз—Издательство полит.
литературы. Ереван, 1938

բանի համար, վոր Ռուսաստան վոխադրի արևմտյան
կուլտուրան:

Ս տ ա լ ի ն: Այո՛, Պետրոս Մեծը, իհարկե,
չառ բան արեց կալվածատերերի դասակարգը բարձ-
րացնելու և ծնունդ առնող առևտրական դասակարգը
զարգացնելու համար: Պետրոսը խիստ շատ բան արեց
կալվածատերերի ու առևտրականների ազգային պե-
տության ստեղծման ու ամրացման համար: Պետք է
ասել նաև, վոր կալվածատերերի դասակարգը բարձ-
րացնելը, առևտրականների ծնվող դասակարգին ա-
ջակցելը և այս դասակարգերի ազգային պետությունն
ամրացնելը տեղի յեր ունենում ի հաշիվ ճորտ գյուղ-
ացիության, վորից յերեքտակ կաշի ելին մաշկում:
Ինչ վերաբերում է ինձ, ապա յես Լենինի աշակերտն
եմ միայն, և իմ նպատակն է՝ լինել նրա արժանավոր
աշակերտը: Մի այլ դասակարգի, այն է՝ բանվոր դա-
սակարգի բարձրացումն է իմ խնդիրը, մի խնդիր,
վորին յես նվիրում եմ իմ կյանքը: Այդ խնդիրը վո՛չ
թե ազգային վորևե պետության ամրացումն է, այլ
սոցիալիստական, ուրեմն և ինտերնացիոնալ պետու-
թյան ամրացումը, ըստվորում՝ այս պետության ա-
մեն մի ամրացումը նպաստում է ամբողջ միջազգային
բանվոր դասակարգի ամրապնդմանը: Յեթե բանվոր
դասակարգի բարձրացման և այդ դասակարգի սոցիա-
լիստական պետության ամրապնդման համար իմ կա-
տարած աշխատանքի մեջ ամեն մի քայլ ուղղված չլի-
ներ դեպի այն, վոր ամրացնենք ու բարելավենք բան-
վոր դասակարգի դրությունը, ապա յես իմ կյանքն
աննպատակ կհամարելի:

Դուք տեսնում եք, վոր Ձեր զուգահեռը հարմար
չի դալիս:

Ինչ վերաբերում է Լենինին ու Պետրոս Մեծին,
ապա վերջինս մի կաթիլ եր ծովի մեջ, իսկ Լենինը՝
մի ամբողջ ովկիանոս:

Լ ու դ վ ի գ: Մարքսիզմը ժխտում է անձ-
նավորության աչքի ընկնող դերը պատմության մեջ:
Արդյոք Դուք հակասություն չե՞ք տեսնում պատմու-
թյան մատերիալիստական ըմբռնման և այն բանի մի-
ջև, վոր Դուք այնուամենայնիվ ընդունում եք պատ-
մական անձնավորությունների աչքի ընկնող դերը:

Ս տ ա լ ի ն: Վո՛չ, այստեղ հակասություն
չկա: Մարքսիզմը բնավ չի ժխտում աչքի ընկնող անձ-
նավորությունների դերը կամ այն, վոր մարդիկ են
պատմություն կերտում: Մարքսի մոտ, նրա՝ «Փիլի-
սոփայության աղքատության» մեջ և այլ յերկերում
Դուք խոսքեր կգտնեք այն մասին, վոր հենց մարդիկ
են պատմություն կերտում: Բայց, իհարկե, մարդիկ
պատմություն են կերտում վոչ այնպես, ինչպես
նրանց թելադրում է վորևե Փանտաղիա, վոչ այնպես,
ինչպես նրանց խելքին կիշի: Յուրաքանչյուր նոր սե-
րունդ հանդիպում է վորոշ պայմանների, վորոնք ար-
դեն պատրաստի կան այն մոմենտին, յերբ հանդես
է յեկել այդ սերունդը: Յեվ մեծ մարդիկ մի բան ար-
ժեն միմիայն այն չափով, վորչափով վոր նրանք կա-
րողանում են ճիշտ հասկանալ այդ պայմանները, հաս-
կանալ, թե ի՞նչպես պետք է փոխել դրանք: Յեթե նրանք
չեն հասկանում այդ պայմանները և ուզում են այդ
պայմաններն այնպես փոխել, ինչպես նրանց թելա-
դրում է նրանց Փանտաղիան, ապա նրանք, այդ մար-
դիկ, ընկնում են Դոն-Քիշոտի դրության մեջ: Այս-
պիսով, հենց ըստ Մարքսի, մարդկանց բնավ չպետք է
հակադրել պայմաններին: Հենց մարդիկ են պատմու-

թյուն կերտողները, բայց միայն վորչափով վոր նրանք ճիշտ են հասկանում պատրաստի վիճակում գտած պայմանները և վորչափով միայն նրանք հասկանում են, թե ինչպես պետք է փոխել այդ պայմանները: Դո՞նե այսպես ենք հասկանում Մարքսին մենք, ռուսական բոլշևիկներս: Իսկ մենք Մարքսին մի տասնյակ տարի չե, վոր ուսումնասիրել ենք:

Լ ու ռ Վ ի Գ: Մի 30 տարի սրանից առաջ, յերբ յեն սովորում եյի համալսարանում, պատմության մատերիալիստական ըմբռնմանն իրենց կողմնակից համարող գերմանական բազմաթիվ պրոֆեսորներ մեզ ներշնչում եյին, թե մարքսիզմը ժխտում է հերոսների դերը, հերոսական անձնավորությունների դերը պատմության մեջ:

Ս տ ա լ ի ն: Դրանք մարքսիզմը գոհակացնողներ են յեղել: Մարքսիզմը յերբեք չի ժխտել հերոսների դերը: Ընդհակառակը, այդ դերը նա մեծ է համարում, սակայն, այն վերապահումներով, վորոնց մասին հենց այժմ խոսեցի:

Լ ու ռ Վ ի Գ: Այն սեղանի շուրջը, վորտեղ մենք նստած ենք, 16 աթոռ կա: Արտասահմանում մի կողմից՝ գիտեն, վոր ըՄՆՄ մի յերկիր է, վորտեղ ամեն ինչ կոլեգիալ կերպով պետք է վճռվի, իսկ մյուս կողմից՝ գիտեն, վոր ամեն ինչ միանձնաբար է վճռվում: Ո՞վ է, վոր վճռում է:

Ս տ ա լ ի ն: Վո՛չ, միանձնաբար չի կարելի վճռել: Միանձնյա վճիռները միշտ կամ գրեթե միշտ միակողմանի վճիռներ են: Ամեն մի կոլեգիայում, ամեն մի կոլեկտիվում կան մարդիկ, վորոնց կարծիքի հետ հաշվի պետք է նստել: Ամեն մի կոլեգիայում, ամեն մի կոլեկտիվում կան մարդիկ, վորոնք կարող են

սխալ կարծիքներ ել հայտնել: Յերեք հեղափոխության փորձի հիման վրա մենք գիտենք, վոր կոլեկտիվորեն չստուգված, չուղղված 100 միանձնյա վճիռներից մոտավորապես 90 վճիռը միակողմանի յե: Մեր ղեկավար որդանում, մեր կուսակցության կենտրոնական կոմիտեյում, վորը ղեկավարում է մեր բոլոր խորհրդային ու կուսակցական կազմակերպությունները, կա մոտ 70 անդամ: Կենտկոմի այս 70 անդամների մեջ են գտնվում մեր լավագույն արդյունաբերողները, մեր լավագույն կոոպերատորները, մեր լավագույն մատակարարները, մեր լավագույն գինվորականները, մեր լավագույն պրոպագանդիստները, մեր լավագույն ազիտատորները, խորհանտեսությունների մեր լավագույն գիտակները, կոլտնտեսությունների մեր լավագույն գիտակները, գյուղացիական անհատական տնտեսության մեր լավագույն գիտակները, խորհրդային Միության ժողովուրդների և ազգային քաղաքականության մեր լավագույն գիտակները: Այս արեոպագումն է կենտրոնացած մեր կուսակցության իմաստությունը: Յուրաքանչյուրը հնարավորություն ունի ուղղելու վորեւե մեկի միանձնյա կարծիքը, առաջարկը: Յուրաքանչյուրը հնարավորություն ունի մտցնելու իր փորձը: Յեթե այս չլիներ, յեթե վճիռները միանձնաբար ընդունվեյին, մեր աշխատանքում մենք լրջագույն սխալներ կունենայինք: Իսկ քանի վոր յուրաքանչյուրը հնարավորություն ունի ուղղելու առանձին անձերի սխալները, և քանի վոր մենք հաշվի յենք նստում այս ուղղումների հետ, մեր վճիռները քիչ թե չատ ճիշտ են ստացվում:

Լ ու ռ Վ ի Գ: Դուք տասնյակ տարիներ ընդհատակյա աշխատանք եք կատարել: Ձեզ վիճակվել է

ընդհատակյա ձևով թե՛ գենք տեղափոխել, թե՛ դրա-
կանություն և այլն: Դուք արդյոք չե՞ք գտնում, վոր
խորհրդային իշխանության թշնամիները կարող են ըն-
դորինակել Ձեր փորձը և կռվել խորհրդային իշխա-
նության դեմ նույն այդ մեթոդներով:

Ս տ ա լ ի ն: Դա, իհարկե, միանգամայն հնա-
րավոր է:

Լ ու ղ Վ ի գ: Արդյոք դա չե՞ Ձեր իշխանու-
թյան խստության ու անողորմության պատճառը իր
թշնամիների դեմ մղած պայքարում:

Ս տ ա լ ի ն: Վո՛չ, այդ չե գլխավոր պատճա-
ռը: Կարելի չե միջանի պատմական որինակներ բերել:
Յերբ բուլճիկները իշխանության գլուխ անցան, նրանք
իրենց թշնամիների նկատմամբ սկզբներում մեղմ վե-
րաբերմունք էյին ցույց տալիս: Մենչեիկները շարու-
նակում էյին գոյություն ունենալ լեգալ կերպով և
հրատարակում էյին իրենց թերթը: Եսերները նույն-
պես շարունակում էյին գոյություն ունենալ լեգալ
կերպով և ունեյին իրենց թերթը: Մինչև անգամ կա-
ղետները շարունակում էյին հրատարակել իրենց թեր-
թը: Յերբ գեներալ Կրասնովը հակահեղափոխական
արշավանք կազմակերպեց Լենինգրադի վրա և ընկավ
մեր ձեռքը, մենք, պատերազմական ժամանակի պայ-
մանների համաձայն, կարող էյինք նրան առնվազն
պահել գերության մեջ, գեռ ավելին՝ մենք պետք է
վոր նրան գնդակահարեյինք: Իսկ մենք նրան արձա-
կեցինք՝ «ագնիվ խոսքով»: Յեւ ի՞նչ: Շուտով պարզ-
վեց, վոր այդորինակ մեղմությունը միայն խաբիւրում
է խորհրդային իշխանության ամբուլթյունը: Մենք
սխալ գործեցինք՝ այդպիսի մեղմություն ցուցաբերե-
լով բանվոր դասակարգի թշնամիների վերաբերմամբ:

Յեթե մենք այնուհետեւ ել կրկնեյինք այդ սխալը,
մենք հանցանք գործած կլինեյինք բանվոր դասակարգի
վերաբերմամբ, մենք դավաճանած կլինեյինք նրա շա-
հերին: Յեւ դա կարճ ժամանակ անց միանգամայն
պարզ դարձավ: Շատ շուտով պարզվեց, վոր ինչքան
մենք ավելի մեղմ ենք վերաբերվում դեպի մեր թշնա-
միները, այնքան ավելի դիմադրություն են ցույց տա-
լիս այդ թշնամիները: Շուտով աջ եսերները—Գոցը և
ուրիշները—և աջ մենչեիկները Լենինգրադում կազմա-
կերպեցին յունկերների հակահեղափոխական յեւլույթը,
վորի հետևանքով վոչնչացան մեր հեղափոխական նա-
վաստիներից շատերը: Այդ նույն Կրասնովը, վորին
մենք բաց թողինք «ագնիվ խոսքով», կազմակերպեց
սպիտակ-գվարդիական կադակներին: Նա միացավ Մա-
մոնտովի հետ և յերկու տարի շարունակ գինված կռիվ
եր մղում խորհրդային իշխանության դեմ: Շուտով
բանից դուրս յեկավ, վոր այդ սպիտակ գեներալների
հետևում կանգնած էյին արեւմտյան կապիտալիստական
յերկրները—Ֆրանսիայի, Անգլիայի, Ամերիկայի, Ճա-
պոնիայի—գործակալները: Մենք համոզվեցինք այն
րանին, թե վորքան մենք սխալված ենք յեղեկ՝ մեղ-
մություն ցուցաբերելով: Մենք փորձից հասկացանք,
վոր այս թշնամիների հետ կարելի չե գլուխ յենել մի-
այն այն դեպքում, յեթե նրանց նկատմամբ գործա-
դրենք ճնշման ամենաանողոր քաղաքականությունը:

Լ ու ղ Վ ի գ: Ինձ թվում է, թե Միության
ընակչության նշանակելի մասը յերկյուղի, վախի
զղացմունք ունի խորհրդային իշխանության հանդեպ,
և վոր յերկյուղի այս զղացմունքի վրա յե վորոշ չա-
փով հենվում խորհրդային իշխանության կայունու-
թյունը: Յես կուղենայի իմանալ, թե անձամբ Ձեր մեջ

Հոգեկան ի՛նչ վիճակ է ստեղծվում՝ այն գիտակցությունն ունենալով, թե հոգուտ իշխանության ամրացման պետք է յերկյուղ ներշնչել: Չե՞ վոր Ձեր ընկերներ, Ձեր բարեկամների հետ չփում ունենալիս Դուք բոլորովին այլ մեթոդներով եք գործում, և վոչ թե վախ ներշնչելու մեթոդներով, իսկ բնակչությանը յերկյուղ է ներշնչվում:

Ս տ ա լ ի ն: Դուք սխալվում եք: Ասենք՝ Ձեր սխալը չատերի սխալն է: Մի՞թե կարծում եք Դուք, թե 14 տարվա ընթացքում կարելի կլիներ պահել իշխանությունը և ունենալ միլիոնավոր մասսաների աջակցությունը՝ չնորհիվ ահարկման ու սարսափահարման մեթոդի: Վո՛չ, այդ անհնարին է: Բոլորից լավ կարողանում եր վախեցնել ցարական կառավարությունը: Նա այդ բնագավառում հին հսկայական փորձ ուներ: Յեվրոպական, մասնավորապես Փրանսական բուրժուազիան այս բանում ամեն կերպ ոգնում եր ցարիզմին և սովորեցնում եր նրան սարսափեցնել ժողովրդին: Չնայած այս փորձին, չնայած յեվրոպական բուրժուազիայի ցույց տված ոգնությունը՝ սարսափահարման քաղաքականությունը հասցրեց ցարիզմի կործանմանը:

Լ ու ռ ղ վ ի գ: Բայց չե՞ վոր Ռումանովները 300 տարի գլխացան:

Ս տ ա լ ի ն: Այո՛: Բայց այդ 300 տարվա ընթացքում վորքա՛ն ապստամբություններ ու խռովություններ են յեղել. Ստենկա Ռազինի ապստամբությունը, Յեմեկյան Պուգաչովի ապստամբությունը, Գեկարբիտների ապստամբությունը, 1905 թվականի հեղափոխությունը, 1917 թ. փետրվարի հեղափոխությունը, Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը:

Յես այլևս չեմ խոսում այն մասին, վոր յերկրի քաղաքական ու կուլտուրական կյանքի ներկա պայմանները արմատապես տարբերվում են հին ժամանակվա պայմաններից, յերբ մասսաների տգիտությունը, անկուլտուրականությունը, հլու-հնազանդությունը և քաղաքական ծեծկվածությունը այն ժամանակվա «կառավարիչներին» հնարավորություն էյին տալիս՝ ավելի կամ պակաս տևողությամբ կանգնած մնալու իշխանություն գլուխ:

Ինչ վերաբերում է ժողովրդին, ինչ վերաբերում է իՍՂՄ բանվորներին ու գյուղացիներին, ապա նրանք ամենևին ել այնպես հանդարտ հլու-հնազանդ ու վախեցած չեն, ինչպես Դուք պատկերացնում եք նրանց: Յեվրոպայում չատերը իՍՂՄ մարդկանց պատկերանշանում են ըստ հնի, կարծելով, թե Ռուսաստանում ապրում են մարդիկ, վորոնք նախ՝ հլու-հնազանդ են, յերկրորդ՝ ծուլլ են: Սա հնացած և իր արմատում սխալ պատկերացում է: Այդ պատկերացումը Յեվրոպայում ստեղծվել է այն ժամանակներից, յերբ սկսեցին Փարիզ գնալ-հավաքվել ռուս կալվածատերերը, այնտեղ վատնում էյին թալանած փողերն ու թրև էյին գալիս: Դրանք իրոք վոր կամազուրկ ու անպետք մարդիկ էյին: Սրանից ել յեզրակացություններ էյին առնում «ռուսական ծուլություն» մասին: Բայց սա վոչ մի չափով չի կարող վերաբերել ռուսական բանվորներին ու գյուղացիներին, վորոնք ապրուստի միջոցներ են հայթայթել ու հայթայթում են իրենց սեփական աշխատանքով: Բավականին տարրինակ բան է հլու-հնազանդ ու ծուլլ համարել այն ռուսական գյուղացիներին ու բանվորներին, վորոնք կարճ ժամանակամիջոցում յերեք հեղափոխություն կատարեցին, վորոնք.

Չարդուսիչուր արին ցարիգմն ու բուրժուազիային և ներկայումս հաղթականորեն սոցիալիզմ են կերտում:

Դուք հենց նոր ինձ հարցնում եյիք, թե մեզանում արդյոք ամեն ինչ վճռողը մի մարդ է: Մեր բանվորները յերբեք, վոչ մի պարագայում այժմ չեյին հանդուրժի մի անձի իշխանութիւնը: Մեզանում ամենախոշոր հեղինակութիւնները իչիք են դառնում, վոչնչութեան են վերածվում, հենց վոր բանվորական մասսաները դադարում են նրանց վստահելուց, հենց վոր նրանք կորցնում են բանվորական մասսաների հետ ունեցած կոնտակտը: Պլեխանովը միանգամայն բացառիկ հեղինակութիւն եր վայելում: Յեւ ի՞նչ: Հենց վոր նա սկսեց քաղաքականապես կաղալ, բանվորները նրան մոռացութեան տվին, հեռացան նրանից ու մոռացան նրան: Մի այլ ուրինակ,—Տրոցկին: Տրոցկին նույնպես մեծ հեղինակութիւն եր վայելում, իհարկե, ամենևին վոչ այնպիսի հեղինակութիւն, ինչպես Պլեխանովը: Յեւ ի՞նչ. հենց վոր նա բանվորներից հեռացավ, նրան մոռացան:

Լ ու ռ ղ Վ ի Գ: Բոլորովին մոռացան:

Ս տ ա լ ի ն: Յերբեմն մտաբերում են,—գալլուցթով:

Լ ու ռ ղ Վ ի Գ: Բոլորը գալլուցթով:

Ս տ ա լ ի ն: Ինչ վերաբերում է մեր դիտակից բանվորներին, ապա նրանք Տրոցկու մասին հիշում են գալլուցթով, ջղայնութեամբ, ատելութեամբ:

Իհարկե, կա բնակչութեան մի փոքր մաս, վորն իրոք վախենում է խորհրդային իշխանութիւնից և պայքարում է նրա դեմ: Յես նկատի ունեմ մեծող, վերացվող դատակարգերի մնացորդները և ամենից ա-

ռաջ՝ գյուղացիութեան մի աննշան մասը—կուլակութիւնը: Բայց այստեղ խոսքը միայն սարսափահարման քաղաքականութեան մասին չէ, վորը իրոք վոր գոյութիւն ունի: Բոլորին հայտնի յէ, վոր մենք, բոլշևիկներս, այստեղ միայն սարսափահարմամբ չենք սահմանափակվում և ավելի հեռու յենք գնում՝ գործը տանելով դեպի բուրժուական այդ միջնախալի վերացումը:

Բայց յեթե վերցնելու լինենք ԽՍՀՄ աշխատավոր բնակչութիւնը,—բնակչութեան 90%-ից վոչ պակասը կազմող բանվորներին ու աշխատավոր գյուղացիներին,—ապա նրանք խորհրդային իշխանութեան կողմն են, և նրանց ճշող մեծամասնութիւնն ակտիվորեն պաշտպանում է խորհրդային ռեժիմը: Իսկ խորհրդային հատարակարգը նրանք պաշտպանում են այն պատճառով, վոր այս հատարակարգը սպասարկում է բալկոնների ու գյուղացիների արմատական չահերը: Այս է խորհրդային իշխանութեան հաստատութեան հիմքը, և վոչ թէ այսպես կոչված՝ սարսափահարման քաղաքականութիւնը:

Լ ու ռ ղ Վ ի Գ: Յես չատ շնորհակալ եմ Ձեզանից այս պատասխանի համար: Խնդրում եմ Ձեզ՝ ներքէ ինձ, յեթէ յես Ձեզ տամ մի հարց, վորը Ձեզ կարող է տարորինակ թվալ: Ձեր կենսագրութեան մեջ կան այսպես ասած՝ «ավազակային» յելուցթիւների մոմենտներ: Արդյոք Դուք հետաքրքրվե՞լ եք Ստեփան Ռազինի անձնավորութեամբ: Ի՞նչպես է Ձեր վերաբերմունքը դեպի նա, վորպես «գաղափարական ավազակ»:

Ս տ ա լ ի ն: Մենք, բոլշևիկներս, միշտ ել հետաքրքրվել ենք պատմական այնպիսի անձնավորութիւններով, վորպիսիք են Բոլտանիկովը, Ռազինը,

Պուգաչովը և ուրիշները: Այդ մարդկանց յեղույթնե-
րում մենք տեսել ենք ճնշված դասակարգերի տարերա-
յին խռովության, ֆեոդալական հարստահարման դեմ
գյուղացիության ունեցած տարերային ապստամբու-
թյան արտացոլումը: Մեզ համար միշտ էլ չահեկան
է յեղել գյուղացիության նմանորինակ ապստամբու-
թյունների առաջին փորձերի պատմության ուսում-
նասիրությունը: Բայց, իհարկե, այստեղ վորևէ անա-
լոգիա անցկացնել բոլշևիկների հետ՝ չի կարելի: Գյու-
ղացիական առանձին ապստամբությունները, նույնիսկ
այն դեպքում, յեթե նրանք այնպես ավագակային ու
անկազմակերպ չեն, ինչպես Ստենկա Ռազինի մոտ է,
վոչ մի լուրջ հետևանքի չեն կարող հասցնել: Գյուղա-
ցիական ապստամբությունները կարող են հաջողու-
թյան հանդեպնել միայն այն դեպքում, յեթե նրանք
գուղակցվում են բանվորական ապստամբությունների
հետ, և յեթե գյուղացիական ապստամբությունները
դեկավարում են բանվորները: Միայն բանվոր դասա-
կարգի գլխավորությամբ կատարվող համակցված
ապստամբությունն է, վոր կարող է նպատակին հա-
ջընել: Բացի սրանից, խոսելով Ռազինի ու Պուգաչովի
մասին՝ յերբեք չպետք է մոռանալ, վոր նրանք ցա-
րիստներ էին. նրանք հանդես էին գալիս կալվածա-
տերերի դեմ, բայց «լավ ցարի» կողմն էին: Ձե՞ վոր
այդպես է յեղել նրանց լողունը:

Ինչպես տեսնում եք, անալոգիան բոլշևիկների
հետ վոչ մի կերպ հարմար չի գալիս:

Լ ռ լ դ վ ի գ: Թույլ տվեք Ձեզ միեմանի հարց
տալու Ձեր կենսագրության վերաբերյալ: Յերբ յես
Մասարիկի մոտ էյի, նա ինձ հայտնեց, թե իրեն սո-
ցիալիստ է գիտակցել ակսած արդեն 6-ամյա հասակից:

Ձեզ սոցիալիստ դարձնողը ի՞նչն է յեղել և յե՞րբ է
յեղել:

Ս տ ա լ ի ն: Յես չեմ կարող պնդել, թե յես
արդեն 6 տարեկանից սկսած ձգտում եմ ունեցել դեպի
սոցիալիզմը: Յեմ անգամ վոչ էլ 10 կամ 12 տարեկա-
նից սկսած: Հեղափոխական շարժման մեջ յես մտել
եմ 15 տարեկան հասակիցս, յերբ յես կապիցի այն
ժամանակ Անդրկովկասում ապրող ուսմարքսիստնե-
րի ընդհատակյա խմբերի հետ: Այդ խմբերը ինձ վրա
մեծ ազդեցություն ունեցան և մարքսիստական ընդհա-
տակյա դրականության ճաշակ պատվաստեցին ինձ:

Լ ռ լ դ վ ի գ: Ի՞նչը Ձեզ մղեց դեպի ոպողի-
ցիականություն: Թերևս ծնողների կողմից յեղած վատ
վարմո՞ւնքը:

Ս տ ա լ ի ն: Վոչ. ծնողներս անուսում մարդիկ
էյին, բայց հետո բոլորովին էլ վատ չեն վարվել:
Ուրիշ բան է հոգևոր սեմինարիան, վորտեղ յես սովո-
րում էյի այն ժամանակ: Սեմինարիայում յեղած ծաղ-
րուծանակային ուժիմի ու յեզվիտական մեթոդների
դեմ բողոքելուց յես պատրաստ էյի դառնալու և իրոք
դարձա հեղափոխական, — մարքսիզմի՝ վորպես իրոք
հեղափոխական ուսմունքի կողմնակից:

Լ ռ լ դ վ ի գ: Բայց մի՞թե Դուք չեք ընդունում
յեզվիտների դրական հատկությունները:

Ս տ ա լ ի ն: Այո՛, նրանք ունեն սխտեմատի-
կություն, հաստատակամություն աշխատանքի մեջ:
Բայց նրանց հիմնական մեթոդը՝ դա գաղտնի հետա-
պնդումն է, լրտեսությունը, հոգու ներսը սողոսկելը,
ծաղրուծանակն է, — սրա մեջ ի՞նչ դրական բան կարող
է լինել: Որինակ, գաղտնի հետապնդումը պանսիոնա-
տում. ժամի 9-ին թեյի դանդն է, գնում ենք սեղա-

նատուճ, թող յերբ վերադառնում ենք մեր սենյակնե-
րը, դուրս ե գալիս, վոր արդեն այս ժամանակամիջո-
ցում խուզարկել ու տակնուվրա յեն արել իրեղենի մեր
բոլոր արկղները... Սրանում ի՞նչ դրական բան կարող
ե լինել:

Լ ու ռ վ ի գ: Խորհրդային Միության մեջ յես
դիտում եմ բացառիկ հարգանք դեպի այն ամենը, ինչ
ամերիկական ե, յես նույնիսկ կասեյի՝ խոնարհում
այն ամենի սուջե, ինչ ամերիկական ե, այսինքն՝ խո-
նարհում դոլլարի յերկրի, կապիտալիստական ամենա-
հետեողական յերկրի առջև: Այս զգացմունքները կան
նաև Ձեր բանլոր գաստարդի մեջ, և նրանք վերաբե-
րում են վո՛չ միայն տրակտորներին ու ավտոմոբիլնե-
րին, այլ նաև առհասարակ ամերիկացիներին: Դուք
ինչո՞վ եք բացատրում այս բանը:

Ս տ ա լ ի ն: Դուք չափազանցում եք: Մեզա-
նում վոչ մի առանձին հարգանք չկա դեպի ամեն ինչ,
վոր ամերիկական ե: Բայց ամերիկյան գործարարու-
թյունը մենք հարգում ենք ամեն ինչում—արդյունա-
բերության մեջ, տեխնիկայի մեջ, գրականության
մեջ, կյանքում: Մենք յերբեք չենք մոռանում այն
մասին, վոր ՀԱՄՆ-ը կապիտալիստական յերկիր ե:
Բայց ամերիկացիների մեջ հոգեկան ու ֆիզիկական
կողմից շատ առողջ մարդիկ կան, առողջ՝ դեպի աշ-
խատանքը, դեպի գործն ունեցած իրենց ամբողջ մո-
տեցմամբ: Այս գործարարությունը, այս պարզու-
թյունն ե, վորին մենք համակրում ենք: Չնայած այն
բանին, վոր Ամերիկան կապիտալիստական բարձր
զարգացած յերկիր ե, այնտեղ բարձրը արդյունաբե-
րության մեջ, ունակություններն (навык) արտադրու-
թյան մեջ պարունակում են դեմոկրատիզմից մի բան,

ինչ վոր չի կարելի ասել յեվրոպական հին կապիտա-
լիստական յերկրների մասին, վորտեղ մինչև այժմ ել
ապրում ե ֆեոդալական արխատոկրատիայի աղայու-
թյան վոգին:

Լ ու ռ վ ի գ: Ձեր մտքով անգամ չի անցնում,
թե Դուք վորքան իրավացի յեք:

Ս տ ա լ ի ն: Ի՛նչ գիտենանք, գուցե և մտքովս
անցնում ե: Չնայած այն բանին, վոր ֆեոդալիզմը,
վորպես հասարակակարգ, վաղուց ե Ֆեվրոպայում
ջախջախված, նրա զգալի մնացուկները շարունակում
են գոյություն ունենալ թե՛ կենցաղում և թե՛ բար-
քերում: Փեոդալական միջավայրը շարունակում ե
իրենից տալ թե՛ տեխնիկներ, թե՛ մասնագետներ, թե՛
գիտնականներ, թե՛ գրողներ, վորոնք աղայական
բարձրը մտցնում են արդյունաբերության, տեխնի-
կայի, դիտության, գրականության մեջ: Փեոդալա-
կան տրագիկանքները մինչև վերջը չեն ջախջախված:
Այս բանը չի կարելի ասել Ամերիկայի մասին, վորը
հանդիսանում ե «ազատ կոլոնիզատորների» յերկիր՝
առանց կարվածատերերի, առանց արխատոկրատների:
Այստեղից—ամերիկյան հաստատուն և համեմատա-
բար պարզ բարձրը արտադրության մեջ: Մեր Ամե-
րիկա այցելած բանլոր—տնտեսավարները միանգամից
դիտել են այս դիժը: Նրանք վոչ առանց վորոչ հա-
ճելի զարմանքի պատմում եյին, վոր Ամերիկայում
արտադրության պրոցեսի ընթացքում արտաբուստ
դժվար ե ինժեներին տարբերել բանլորից: Ֆեվ սա,
իհարկե, նրանց դուր ե գալիս: Բոլորովին այլ ե
բանը Ֆեվրոպայում:

Բայց յեթե վոր խոսելու լինենք դեպի վորեւե ազգ
կամ ավելի ճիշտը՝ դեպի վորեւե ազգի մեծամասնու-

Թյունը մեր ունեցած համակրանքների մասին, ապա, իհարկե, պետք է խոսել մեր ունեցած համակրանքների մասին դեպի գերմանացիները: Այս համակրանքների հետ չի կարելի համեմատել դեպի ամերիկացիները մեր տածած զգացմունքները:

Լ ու լ Վ ի Գ: Ինչո՞ւ հենց դեպի գերմանական ազգը:

Ս տ ա լ ի ն: Յես ամենից առաջ հավաստում եմ այս բանը, վորպես փաստ:

Լ ու լ Վ ի Գ: Վերջին ժամանակներս գերմանական վորոշ քաղաքագետների մեջ լուրջ յերկյուղ ե նկատվում, թե ի՞նչ ու Գերմանիայի ավանդական բարեկամության քաղաքականությունը հետին պլան կմղվի: Այս յերկյուղը ծագել է ի՞նչ և Լեհաստանի միջև յեղած բանակցությունների կապակցությամբ: Յեթե այս բանակցությունների հետևանքով փաստ դառնար Լեհաստանի ներկա սահմանների ճանաչումը ի՞նչ կողմից, ապա դա մի ծանր հիասթափություն կնշանակեր գերմանական ամբողջ ժողովրդի համար, վորը մինչև այժմ կարծում է, վոր ի՞նչ պայքարում է Վերսալի սխտեմի դեմ և չի պատրաստվում ընդունելու այդ սխտեմը:

Ս տ ա լ ի ն: Յես գիտեմ, վոր գերմանական պետական գործիչներից վոմանց մեջ վորոշ դժգոհություն ու անհանգստություն ե նկատվում այն առթիվ, թե չլինե՞ ի՞նչ ի՞նչ ի՞նչ Միությունը Լեհաստանի հետ ունեցած իր բանակցություններում կամ վորեւ պայմանագրում մի այնպիսի քայլ անի, վորը նշանակեր, թե ի՞նչ ի՞նչ ի՞նչ Միությունը իր սանկցիան, յերա՛խ՝ քոն ե տալիս Լեհաստանի տիրապետությունների ու սահմանների վերաբերմամբ: Ի՞մ կարծիքով՝ այդ յեր-

կյուղը սխալ է: Մենք չարունակ հայտարարել ենք ամեն մի պետության հետ չհարձակման պակտ կնքելու մեր պատրաստակամության մասին: Մի չարք պետությունների հետ մենք արդեն կնքել ենք այդպիսի պակտեր: Մենք բացահայտորեն հայտարարել ենք նաև Լեհաստանի հետ նման պակտ ստորագրելու մեր պատրաստակամության մասին: Յեթե մենք հայտարարում ենք, թե մենք պատրաստ ենք չհարձակման պակտ ստորագրելու Լեհաստանի հետ, ապա մենք այս բանն անում ենք վոչ թե ի սեր Փրադի, այլ նրա համար, վոր իրոք այդպիսի պակտ ստորագրենք: Մենք, յեթե ուզում եք, առանձին տեսակի քաղաքագետներ ենք: Կան քաղաքագետներ, վորոնք այսօր խոստանում կամ հայտարարում են մի բան, իսկ հետևյալ օրը կա՛մ մոռանում, կա՛մ ժխտում են այն, ինչի մասին նրանք հայտարարել են, և ընդամին, նույնիսկ չեն ել կարմրում: Մենք չենք կարող այդպես վարվել: Այն, ինչ յերկրից դուրս ե կատարվում, անխուսափելիորեն հայտնի յե դառնում յերկրի ներսումն ել, հայտնի յե դառնում բոլոր բանվորներին ու գյուղացիներին: Յեթե մենք ասե՛յինք մի բան, իսկ անե՛յինք մի ուրիշ բան, ապա մենք կկորցնե՛յինք մեր հեղինակությունը: Այն մոմենտին, յերբ լեհերը հայտարարեցին չհարձակման պակտի վերաբերյալ մեզ հետ բանակցություններ վարելու իրենց պատրաստակամության մասին, մենք, ընականաբար, համաձայնեցինք և ձեռնամուխ յեղանք բանակցություններին:

Գերմանացիների տեսակետից վերցրած՝ ի՞նչն ե ամենավտանգավորն այն բանում, վոր կարող ե պատահել: Գերմանացիների հետ ունեցած հարաբերությունների փոփոխումը, նրանց վատթարացումը:

Բայց դրա համար վոչ մի հիմք չկա: Մենք ճիշտ այնպես, ինչպես և լեհերը, պակտում պետք է հայտարարենք, վոր բռնություն, հարձակում չենք դործադրելու նրա համար, վոր փոխենք Լեհաստանի, ԽՍՀՄ սահմանները կամ խախտենք նրանց անկախությունը: Այնպես, ինչպես վոր մենք ենք այս խոստումը տալիս լեհերին, ճիշտ նույնպիսի խոստում էլ նրանք են մեզ տալիս: Առանց մի այսպիսի կետի այն մասին, թե մենք չենք պատրաստվում պատերազմ մղելու, վոր մեր պետությունների անկախությունը կամ սահմաններին ամբողջությունը խախտենք, առանց այդպիսի կետի չի կարելի պակտ կնքել: Առանց դրան պակտի մասին խոսելու հարկ էլ չկա: Այս է այն բանի մաքսիմումը, ինչ մենք կարող ենք անել: Արդյոք սա հանդիսանո՞ւմ է Վերսալի սխտեմի ընդունում: Վո՛չ: Կամ թերևս սա սահմանների յերաշխավորո՞ւմ է հանդիսանում: Վո՛չ: Մենք յերբեք չենք յեղել Լեհաստանի յերաշխավոր և այդպիսին յերբեք էլ չենք լինի այնպես, ինչպես վոր Լեհաստանը չի յեղել և չի էլ լինի մեր սահմանների յերաշխավորը: Գերմանիայի հետ ունեցած մեր բարեկամական հարաբերությունները մնում են այնպես, ինչպես վոր յեղել են մինչև այժմ: Այս է իմ հաստատուն համոզմունքը:

Այսպիսով, այն յերկյուղը, վորի մասին Դուք խոսում եք, ամենևին հիմնավորված չէ: Այդ յերկյուղը ծագել է այն լուրերի հիման վրա, վոր տարածում էյին լեհերից ու Ֆրանսացիներից վրոմանք: Այդ յերկյուղը կչքանա, յերբ մենք հրապարակենք պակտը, յեթե այն ստորագրվի Լեհաստանի կողմից: Բոլորը կտեսնեն, վոր նա վոչինչ չի պարունակում ընդդեմ Գերմանիայի:

Լ ու ղ Վ ի գ: Յես Զեզանից շատ շնորհակալ եմ այդ հայտարարության համար: Թույլ տվեք Զեզ տալ հետևյալ հարցը. Դուք խոսում եք «հավասարեցման» («уровниловка») մասին, ըստվորում՝ այդ բառն ունի հեղնական վորոշ յերանգավորում համընդհանուր հավասարման վերաբերմամբ: Բայց չե՞ վոր համընդհանուր հավասարումը սոցիալիստական իդեալ է:

Ս տ ա լ ի ն: Այնպիսի սոցիալիզմ, վորի ժամանակ բոլոր մարդիկ ստանային միևնույն վարձը, միևնույն քանակությամբ միս, միևնույն քանակությամբ հաց, կրեյին միատեսակ հագուստներ, ստանային միատեսակ մթերքներ միևնույն քանակությամբ, — այսպիսի սոցիալիզմ մարքսիզմը չի ճանաչում: Մարքսիզմը միայն մի բան է ասում. քանի դասակարգերը վերջնականապես դեռ չեն վոչնչացված, և քանի աշխատանքը գոյության միջոց լինելուց դեռ չի դարձել կյանքի առաջին պահանջմունքը, չի դարձել կամավոր աշխատանք հասարակության համար, մարդիկ իրենց կատարած գործի համար վարձատրություն են ստանալու ըստ աշխատանքի: «Յուրաքանչյուրից՝ ըստ նրա ընդունակությունների, յուրաքանչյուրին՝ ըստ նրա աշխատանքի» — այս է սոցիալիզմի մարքսիստական Ֆորմուլան, այսինքն՝ կոմունիզմի առաջին ստադիայի, կոմունիստական հասարակության առաջին ստադիայի Ֆորմուլան: Միմիայն կոմունիզմի բարձրագույն ստադիայում, միմիայն կոմունիզմի բարձրագույն փուլի ժամանակ յուրաքանչյուրը, աշխատելով համապատասխան իր ընդունակությունների՝ իր աշխատանքի համար ստանալու յե համապատասխան իր պահանջմունքների: «Յուրաքանչյուրից ըստ

ընդունակություններէ, յուրաքանչյուրին՝ ըստ պահանջմունքներին»:

Միանգամայն պարզ է, վոր տարբեր մարդիկ ունեն և սոցիալիզմի ժամանակ ել ունենալու յեն տարբեր պահանջմունքներ: Սոցիալիզմը յերբեք ել չի ժխտել ճաշակների, պահանջմունքների քանակի ու վորակի տարբերությունը: Կարգացեք, թե Մարքսը ի՞նչպէս եր քննադատում Շտիրներին՝ հավասարեցման նրա տենդենցի համար, կարդացեք 1875 թվականի Գոթայի ծրագրի Մարքսի քննադատությունը, կարդացեք Մարքսի, Ենգելսի, Լենինի հետագա աշխատությունները, և Դուք կտեսնեք, թե նրանք ի՞նչպէս կտրուկ կերպով են հարձակվում հավասարեցման վրա: Հավասարեցման աղբյուրը գյուղացիական մտածելակերպն է, բոլոր բարիքների հավասարապէս բաժանելու հոգեբանությունը, գյուղացիական պրիմիտիվ «կոմունիզմի» հոգեբանությունը: Հավասարեցումը մարքսիստական սոցիալիզմի հետ վոչ մի ընդհանուր բան չունի: Միայն մարքսիզմինանձառնութ մարդիկ կարող են բանը պատկերացնել այնպէս պրիմիտիվորեն, թե, իբրեւ, ուսուսական բոլշևիկներն ուղղում են բոլոր բարիքներն ի մի հավաքել և ապա բաժանել այդ բարիքները հավասարապէս: Բանը այսպէս են պատկերացնում մարդիկ, վորոնք մարքսիզմի հետ վոչ մի ընդհանուր բան չունեն: Կոմունիզմն այսպէս էյին պատկերացնում Կրոմվելի և Փրանսական հեղափոխության ժամանակների պրիմիտիվ «կոմունիստներին» նման մարդիկ: Բայց մարքսիզմն ու ուսուսական բոլշևիկները վոչ մի ընդհանուր բան չունեն հավասարարական նմանորինակ «կոմունիստներին» հետ:

Լ ու ղ վ ի գ: Դուք պապիրոս եք ծխում: Պա-

րոն Ստալին, ո՞ւր է Ձեր առասպելական ծխամորճը: Դուք յերբեմն ասել եք, թե խոսքերն ու լեզուներն անցնում են, մնում են գործերը: Բայց հավատացեք, վոր Ձեր խոսքերից ու գործերից վոմանց մասին արտասահմանում բան չգիտցող միլիոնավոր մարդիկ գիտեն Ձեր առասպելական ծխամորճի մասին:

Ս տ ա լ ի ն: Յես ծխամորճս տանն եմ մոռացել:

Լ ու ղ վ ի գ: Յես Ձեզ մի հարց կտամ, վորը Ձեզ կարող է սաստիկ զարմացնել:

Ս տ ա լ ի ն: Մենք՝ ուսուսական բոլշևիկներս, վաղուց դադարել ենք զարմանալուց:

Լ ու ղ վ ի գ: Ասենք՝ մենք ել Գերմանիայում նույնպէս:

Ս տ ա լ ի ն: Այո՛, Դուք չուտով կդադարեք Գերմանիայում զարմանալուց:

Լ ու ղ վ ի գ: Իմ հարցը հետեյալն է. Դուք հաճախ յենթակա յեք յեղել ռիսիկ ու վտանգի, Ձեզ հալածել են: Դուք մասնակցել եք մարտերի: Ձեր մի շարք մոտ բարեկամները վոչնչացել են: Դուք վողջ եք մնացել: Այս բանը Դուք ինչո՞վ եք բացատրում: Յեւ արդյոք Դուք հավատո՞ւմ եք ճակատագրին:

Ս տ ա լ ի ն: Վո՛չ, չեմ հավատում: Բոլշևիկները, մարքսիստները, «ճակատագրին» չեն հավատում: Ճակատագրի դադափարն ինքը, «չիկզալի» դադափարը՝ նախապաշարմունք է, դատարկ մի բան, դիցարանության մնացուկ, չին հույների դիցարանության նման, վորոնց մոտ ճակատագրի աստվածուհին եր մարդկանց կյանքին ուղղություն տալիս:

Լ ու ղ վ ի գ: Նշանակում է՝ պատահականու-

Թյո՞ւնն է այն փաստը, վոր Դուք չեք վոչնչացել:

Ս տ ա լ ի ն: Կան թե՛ ներքին և թե՛ արտաքին պատճառներ, վորոնց միակցության (совокупности) հետևանքն այն է յեղել, վոր յես չեմ — վոչնչացել: Բայց բոլորովին սրանից անկախ՝ իմ տեղում կարող եր լինել մի ուրիշը, վորովհետև մեկը պետք է այստեղ նստած լիներ: «Ճակատագիրը» — դա մի անորինաչափ, մի միատիկական բան է: Յես միատիկային չեմ հավատում. իհարկե, պատճառներ են յեղել այն բանի, վոր վտանգներն իմ կողքով են անցել: Բայց կարող եյին տեղի ունենալ մի շարք այլ պատահականություններ, մի շարք այլ պատճառներ, վորոնք կարող եյին հանգեցնել ուղղակի հակադիր հետևանքի: Այսպես կոչված ճակատագիրն այստեղ դործ չունի:

Լ ու ղ Վ ի գ: Լենինը յերկար տարիներ անց է կացրել արտասահմանում, եմիգրացիայի մեջ: Ձեզ վիճակվել է արտասահմանում շատ կարճ ժամանակ լինել: Արդյոք Դուք այս բանը համարո՞ւմ եք Ձեր պակասությունը, արդյոք Դուք գտնո՞ւմ եք, վոր հեղափոխությանն ավելի ոգուտ են ավել այն մարդիկ, վորոնք, գտնվելով արտասահմանյան եմիգրացիայի մեջ, Յեվրոպան մոտիկից ուսումնասիրելու հնարավորություն են ունեցել, բայց դրա փոխարեն՝ կտրված են յեղել Ժողովրդի հետ անմիջական կոնտակտ ունենալուց, — թե՛ հեղափոխությանն ավելի ոգուտ են ավել հեղափոխականներից նրանք, ովքեր այստեղ են աշխատել, գիտցել են Ժողովրդի տրամադրությունը, բայց դրա փոխարեն՝ քիչ են ծանաչել Յեվրոպան:

Ս տ ա լ ի ն: Լենինին պետք է դուրս հանել այս համեմատությունից: Ռուսաստանում մնացածներից շատ քչերն են այնքան սերտորեն կապված յեղել ու-

սական իրականության հետ, յերկրի ներսի բանվորական շարժման հետ, ինչպես Լենինը, թեև նա յերկար ժամանակ յեղել է արտասահմանում: Միշտ, յերբ յես նրա մոտ եյի գնում արտասահման — 1907, 1908, 1912 թվականներին — յես նրա մոտ տեսնում եյի նամակների կույտեր Ռուսաստանում աշխատող պրակտիկներից, և միշտ ել Լենինն ավելի շատ բան է իմացել, քան նրանք, ովքեր Ռուսաստանումն էյին մնում: Արտասահմանում մնալը նա շարունակ իր համար մի ծանր բեռ եր համարում:

Իհարկե, մեր կուսակցության ու նրա ղեկավարության մեջ շատ ավելի յեն այն ընկերները, վորոնք Ռուսաստանումն են մնացել, վորոնք արտասահման չեն գնացել, քան նախկին եմիգրանտները, և նրանք, իհարկե, հեղափոխությանն ավելի շատ ոգուտ տալու հնարավորություն են ունեցել, քան արտասահմանում գտնված եմիգրանտները: Չե՞ վոր մեզանում կուսակցության մեջ եմիգրանտներ քիչ են մնացել: Կուսակցության 2 միլիոն անդամներից եմիգրանտ յեղած կլինեն 100—200: Կենտկոմի 70 անդամների թվից հաշիվ թե 3—4-ից ավելին ապրած լինեն եմիգրացիայի մեջ:

Ինչ վերաբերում է Յեվրոպային ծանոթ լինելուն, Յեվրոպան ուսումնասիրելուն, ապա, իհարկե, նրանք, ովքեր ուղեցել են ուսումնասիրել Յեվրոպան, այդ բանն անելու ավելի հնարավորություն են ունեցել՝ գտնվելով Յեվրոպայում: Յեվ մեզանից նրանք, ովքեր արտասահմանում յերկար ժամանակ չեն ապրել, այս իմաստով՝ մի բան կորցրել են: Բայց յեվրոպական եկոնոմիկան, տեխնիկան, բանվորական շարժման կազմերը, ամեն տեսակի՝ բերտորիստական կամ

գիտական՝ գրականություն ուսումնասիրելու համար արտասահմանում լինելն ամենևին էլ վճռողական նշանակություն չունի: Այլ հավասար պայմաններում, իհարկե, Յեվրոպան ավելի հեշտ և ուսումնասիրել՝ գտնվելով այնտեղ: Բայց մեծ նշանակություն չունի այն միտուսը, վոր ստացվում է Յեվրոպայում յերկար ժամանակ չմնացած մարդկանց մոտ: Ընդհակառակը, յես շատ ընկերներ գիտեմ, վորոնք 20-ական տարով ապրել են արտասահմանում, ապրել են այնտեղ Շառլոտտենբուրգում կամ Լատինական թաղամասում, տարիներով նստած են յեղել սրճարաններում, գարեջուր են խմել և այնուամենայնիվ, չեն կարողացել Յեվրոպան ուսումնասիրել ու չեն հասկացել նրան:

Լ ու ղ Վ ի Գ: Արդյոք Դուք չե՞ք գտնում, վոր գերմանացիները մոտ, իբրև ազգի մոտ, սերը դեպի կարգ ու կանոնն ավելի յե դարգացած, քան ազատության սերը:

Ս տ ա լ ի ն: Մի ժամանակ Գերմանիայում իրոք շատ եյին հարգում որենքները: 1907 թվականին, յերբ ինձ վիճակվեց ապրել Բեռլինում 2—3 ամիս, մենք, ռուսական բոլշևիկներս, հաճախ ծիծաղում էյինք մեր գերմանացի ընկերներից վրմանց վրա՝ դեպի որենքներն ունեցած այս հարգանքի առթիվ: Որինակ, անեկդոտ եր պտտվում այն մասին, թե, յերբ Բեռլինի սոցիալ-դեմոկրատական Փորշտանդը* վորոչ որ ու վորոչ ժամին ցույց եր նշանակել, վորին պետք է գային բոլոր արվարձաններից կազմակերպության ան-

* Փորշտանդ—վարչություն, գերմանական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության կենտրոնական կոմիտեն:

դամները, մի արվարձանից 200 մարդուց բաղկացած մի խումբ թեև իր ժամանակին նշանակված ժամին յեկած է յեղել քաղաք, բայց ցույցին չի հասել, վորովհետև յերկու ժամ շարունակ կանգնած է յեղել կայարանի պերրոնում և պերրոնը թողնելու սիրտ չի արել, վորովհետև դուրս գալու ժամանակ տոմսերը վերցնող կոնտրոլյորը բացակա յե յեղել և վոչ վոք չի յեղել, վորին հանձնեյին տոմսերը: Կատակով պատմում եյին, վոր կարիք է յեղել հանդես գալու մի ռուս ընկերոջ, վորը գերմանացիներին ցույց է տվել դրությունից դուրս գալու պարզ միջոցը. պերրոնից դուրս գալ՝ չհանձնելով տոմսերը:

Բայց մի՞թե այժմ Գերմանիայում դրա նման բան գոյություն ունի: Մի՞թե այժմ Գերմանիայում հարգոյություն ունի: Մի՞թե նույն այդ նացիոնալ-սոցիալիստները, վորոնք, թվում եր, թե ամենքից ավելի պետք է բուրժուական որինականության պահպան լինեն, չե՞ն ջարդոտում այդ որենքները, չե՞ն քանդում բանվորական ակումբները և անպատիժ կերպով չե՞ն սպանում բանվորներին: Յես այլևս չեմ խոսում բանվորների մասին, վորոնք, ինչպես թվում է ինձ, վաղուց է արդեն կորցրել են հարգանքը դեպի բուրժուական որինականությունը: Այո՛, վերջին ժամանակներս գերմանացիները զգալիորեն փոխվել են:

Լ ու ղ Վ ի Գ: Ի՞նչ պայմաններումն է հնարավոր բանվոր դասակարգի վերջնական ու լիակատար միավորումը մի կուսակցության ղեկավարությամբ: Ինչո՞ւ բանվոր դասակարգի այդպիսի միավորումը, ինչպես կոմունիստներն են ասում, հնարավոր է միայն պրոլետարական հեղափոխությունից հետո:

Ս տ ա լ ի ն: Բանվոր դասակարգի նմանորի-

նակ միավորումը կոմունիստական կուսակցութեան շուրջը՝ ամենից հեշտութեամբ կարող ե իրագործվել հաղթական պրոլետարական հեղափոխութեան հետեւանքով: Բայց այդ միավորումը հիմնականում իրագործված կլինի տակավին մինչև հեղափոխութեանը:

Լ ու ղ Վ ի գ: Փառասիրութեանը պատմական խոշոր անձնավորութեան գործունեութեան համար արդյոք խթան ե հանդիսանում թե խոչընդոտ:

Ս տ ա լ ի ն: Տարբեր պայմաններում փառասիրութեան դերը տարբեր ե: Նայած պայմաններին՝ փառասիրութեանը պատմական խոշոր անձնավորութեան գործունեութեան համար կարող ե լինել խթան կամ խոչընդոտ: Ավելի հաճախ փառասիրութեանը խոչընդոտ ե լինում:

Լ ու ղ Վ ի գ: Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը վերեւ հիմնարկով արդյոք հանդիսանում ե Ֆրանսական Մեծ Հեղափոխութեան շարունակութեանը ե ավարտումը:

Ս տ ա լ ի ն: Հոկտեմբերյան հեղափոխութեանը Ֆրանսական Մեծ Հեղափոխութեան վո՛չ շարունակութեանն ե, վո՛չ ել ավարտումը: Ֆրանսական հեղափոխութեան նպատակը Ֆեոդալիզմի վերացումն եր՝ կապիտալիզմը հաստատելու համար: Իսկ Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան նպատակը կապիտալիզմի վերացումն ե՝ սոցիալիզմը հաստատելու համար:

«Большевик» № 8, 1932 г.

Թարգմանութեանը խմբագրեց Տ. Ա. Ալեքսանյան
Տեխն. խմբագիր Ս. Խաչատրյան
Սրբագրիչ Հ. Մանվելյան
Կոնտրոլ սրբագրիչ Լ. Արովյան

Գլավլիտի լիազոր № 4—3292, հրատ. № 571

Պատվեր № 104, տիրաժ 10.000

Հանձնված ե արտագրութեան 3/VI 1938 թ.

Ստորագրված ե տպագրելու 22/VI 1938 թ.

Գինը 25 կ., կաղժը 1 ո.

Պետհրատ—Քաղաքական գրականութեան հրատարակչութեան
տպարան, Յերևան, Ալավերդյան № 65

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0178652

ԳԻՆԸ 75 Կ.

631

И. СТАЛИН

Беседа с немецким
писателем Эмилем
Людвигом

Армгиз—Издательство
полит. литературы
Ереван, 1938